

تدوین بسته آموزشی رفتار والدینی بر اساس تجارب زیسته والدین دارای فرزند پیش دبستانی تیزهوش

Develop an Educational Package of Parental Behavior Based on the Lived Experiences of parents with Gifted Preschool Children

Jamileh Khodadadi PhD Student

Ahmad Abedi PhD[✉]

Mokhtar Malekpour PhD

Amir Ghamarani PhD

جمیله خدادادی^۱

احمد عابدی^۲

مختار ملک پور^۱

امیر قرمانی^۱

Abstract

Considering the importance of intelligence training, sensitive developmental ages, flexibility of the brain and changing intelligence approaches, the purpose of this study was to develop an educational Package of parental behavior based on the lived experiences of parents with gifted preschool children. During 2 years and with the help of Tehran-Stanford IQ scale, the intelligence of many children (46 of 497 children) was measured and finally 20 gifted children with IQ above 130 were selected. The families of these children were interviewed, Interviews were recorded and analyzed by using the Kolaizzi method and the main and sub-themes to have a smart child, were identified. Then, by studying various sources and the results of the research, the parenting package was prepared and presented to seven IQ and child specialists to evaluate the content, formal validity and content validity ratio. The final results indicated 13 main themes and 32 sub-themes with evidence and examples and 13 sessions were designed and approved for Parental Behavior Training Package. According to the approval of this package by experts, the prepared content can be a comprehensive guide for raising the intelligence of children for parents with children under six years old. We hope that these results will be a good gift for the future of the children of Iran.

Keywords: educational package, Parental behavior, lived experience.

چکیده

با توجه به اهمیت پرورش هوش، سنین حساس رشد، خاصیت انعطاف پذیری مغز و تغییر رویکردهای هوشی هدف از این پژوهش تدوین بسته آموزشی رفتار والدینی بر اساس تجارب زیسته والدین دارای فرزند پیش دبستانی تیزهوش بود. با کمک مقیاس هوشی تهران-استنفورد بین هوش کودکان زیادی (۴۶ نفر از ۴۹۷ کودک) در طی دو سال سنجیده و در نهایت ۲۰ کودک تیزهوش با بهره هوشی بالای ۱۳۰ انتخاب شدند. با خانواده‌های این کودکان مصاحبه شد، مصاحبه‌ها ضبط شده و با کمک روش کلایزی تحلیل شدند و مضامین اصلی و فرعی پرورش هوش مشخص شد. سپس با مطالعه منابع متعدد و نتایج حاصل از پژوهش، بسته فرزندپروری برای داشتن فرزند تیزهوش آماده و جهت بررسی روایی محتوایی، صوری و روایی محتوایی کمی در اختیار ۷ متخصص حوزه هوش و کودک قرار گرفت. نتایج پایانی دلالت بر ۱۳ مضمون اصلی و ۳۲ مضمون فرعی همراه با شواهد و مثال را داشت و ۱۳ جلسه برای بسته آموزش رفتار والدین طراحی و تأیید شد. با توجه به تأیید این بسته توسط متخصصان، محتوای تهیه شده می‌تواند راهنمای جامعی برای تربیت هوشی فرزندان برای والدین دارای فرزند زیر شش سال باشد. امیدواریم که این نتایج ارمغان خوبی برای آینده فرزندان ایران باشد.

واژه‌های کلیدی: بسته آموزشی، رفتار والدین، تجربه زیسته.

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۳/۳ تصویب نهایی: ۱۴۰۰/۷/۱۵

۱. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، ایران.

۲. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

● مقدمه

امروزه یکی از مهمترین شاخص‌های توسعه در هر جامعه‌ای، توجه به امر آموزش و پرورش است. جامعه‌ای که بخواهد بر رشد خود سرمایه‌گذاری کند به‌ناچار باید روی توسعه منابع انسانی از طریق تعلیم و تربیت و آماده‌سازی نسلی برای آینده کار کند. نسلی که بتواند با جامعه در حال تغییر خود را منطبق کند. تربیت نیروهای متعهد و کوشا می‌تواند مانع از زوال خلاقیت در یک جامعه شود.

برای سرمایه‌گذاری در امر تعلیم و تربیت، علاوه بر سازمان آموزش و پرورش که بانی رسمی این موضوع در هر کشوری است، مهمترین نهاد غیررسمی مسئول، خانواده است. در واقع نقش خانواده بسیار پررنگ‌تر از هر عاملی در این خصوص است. عناصر موجود در خانواده چنانچه اطلاعات لازم و کافی را در این مورد داشته باشند و مشکلات جانبی از قبیل اختلافات زن و شوهر در داخل خانواده نباشد، به‌خوبی می‌توانند از عهده این مسئولیت خطیر برآیند. تحقیقات نشان داده است که آموزش خانواده و مراقبت‌کنندگان از کودک و ایجاد ظرفیت در آنها می‌تواند موقعیت‌های یادگیری را در کودکان ارتقا بخشد (سوانسون، راب و دانست، ۲۰۱۱) و یا اینکه آموزش مادران یک کلید مهم برای ارتقای موفقیت آموزشی کودکان به حساب می‌آید (برینهولت و هولم، ۲۰۲۰) و یا برعکس بیش‌درگیری والدین در امر تربیت کودک می‌تواند باعث رفتارهای غیر مولد تحصیلی شود (مهبد و فولاد چنگ، ۱۳۹۶).

از سویی دیگر در میان سنین رشد، سنین زیر شش سال از اهمیت خاصی برخوردار است. در این سنین که سنین طلایی و حساس نامیده می‌شود، به علت خاصیت انعطاف‌پذیری سلول‌های مغز، به‌شدت می‌توان روی کودکان کار کرد، به‌طوری که نتایج این تلاش‌ها سال‌ها ماندگار خواهد شد. تحقیقات نشان داده است که ظرفیت انعطاف‌پذیری مغز کودکان در مقایسه با بزرگسالان بیشتر است (جونستون، ۲۰۰۳). آموزش‌های زود هنگام در توسعه ابعاد مختلف رشد کودکان اثرات مثبت دارد و ارتباط مثبتی بین حضور در پیش‌دبستانی با موفقیت‌های بعدی از جمله نرخ استخدام، درآمد و غیره (کوکجا، ۲۰۱۹) گزارش شده است. از سویی دیگر برخی تحقیقات به نقش بدرفتاری عاطفی در کودکی در رفتار آینده فرد اشاره کرده‌اند (شید عنبرانی، گل، فرهادیان، طیبی و نامور طباطبایی ۱۳۹۹). رشد مهارت‌های مختلف در کودکی برای رشد مهارت‌های بعدی مهم می‌باشد (برینهولت و هولم، ۲۰۲۰) و والدین در این بین نقش مهمی را ایفا می‌کنند (تز- کینگ، فیشر، لن او و کیلو، ۲۰۲۰)، حتی پیشنهاد شده است که آموزش‌های والدگری از دوره بارداری شروع شود (فریدمن- کراس، برنشتاین و بارنت، ۲۰۱۹).

نکته‌ای که در اینجا جای بررسی دارد این است که آیا با تغییر محیط، می‌توان باعث افزایش هوش‌بهر در کودکان شد؟ در سال‌های اخیر بحث در خصوص برنامه‌های زود هنگام دوره کودکی از تئوری‌های رشدی به سمت تئوری‌های اجتماعی و فرهنگی حرکت کرده است (کاتر- مکنزی و ادوارد، ۲۰۱۴). بحث وراثت در برابر محیط هم یکی از چالش‌های همیشگی در این مورد بوده است. در گذشته اعتقاد بر این بوده که هوش ارثی است، اما در حال حاضر و نظر به تغییر نظریه‌های هوش از طولی به عرضی و از سویی اثر فلین (Flynn effect) (افزایش فزاینده در نمرات هوش)، مثل سابق اعتقاد به ارث وجود ندارد. تحقیقات به نقش متغیرهای اجتماعی از قبیل سطح آموزشی والدین، خانواده و نقش محیط اجتماعی در بهبود توانایی‌های شناختی کودکان و دستیابی آنها به استعدادهای خود اشاره کرده‌اند (میلووانویک و همکاران، ۲۰۲۰، جانگلین، ۲۰۲۰).

از طرفی طبق اثر فلین افزایش نمرات هوشی را نمی‌توان تماماً به ارث نسبت داد و این افزایش قطعاً به عواملی چون بهبود شرایط محیطی، تغذیه بهتر، آموزش بیشتر، افزایش استانداردهای زندگی و غیره ارتباط دارد (ریدرمن، بکر و کویله، ۲۰۱۷).

تحقیقات متعددی در ایران در خصوص نقش متغیرهای مختلف محیطی در افزایش هوش‌بهر انجام شده است اما وقتی این تحقیقات بررسی می‌شوند، نوعی پراکندگی در روش‌های اجرا شده وجود دارد. به عنوان مثال هر تحقیقی تنها

به بررسی یک فاکتور در افزایش هوش پرداخته است. تحقیقی به نقش بازی‌های وانمودی در افزایش هوش دیداری-فضایی (visual-spatial intelligence) (سیفی و سعادت‌مند، ۱۳۹۶)، تحقیقی به بررسی تأثیر حرکات موزون ورزشی (غنائی چمن‌آباد و کارشکی، ۱۳۹۰) و تحقیقی به بررسی نقش قصه‌گویی (علی اکبری، علیپور و درنجفی شیرازی، ۱۳۹۳)، در افزایش هوش‌بهر و غیره پرداخته‌اند. هنرمند، گودرزی و قاسمی (۱۳۹۴)، در پژوهش خود نشان دادند که بازی‌های حرکتی ریتمیک بر میزان توجه و هوش کودکان پیش‌دبستانی مبتلا به اختلال بیش‌فعالی-نقص توجه اثر مثبت دارد. احمدی، محمدزاده و حسینی (۱۳۹۹)، در پژوهشی، اثر ایروبیک را بر عملکرد شناختی کودکان پیش‌دبستان بررسی کردند و اثر مثبت آن را بر رشد شناختی گزارش دادند.

در سویی دیگر شکوهی یکتا، پرنده و درگاهی (۱۳۹۵)، در پژوهش خود نشان دادند که آموزش والدین می‌تواند بر سبک‌های تربیتی و تعاملات والد-کودک اثر مثبت داشته باشد و یا هونگ و بومیستر (۲۰۱۳)، در پژوهش خود نشان دادند که سطح آموزشی والدین، تعداد کتاب‌ها، میزان آموزش و درآمد والدین با هوش کودکان ارتباط دارد. گیبز و فورست (۲۰۱۴)، نشان دادند که والدگری حمایتی در رشد شناختی کودکان موثر است. قدرتی، افروز، شریفی درآمدی و هومن (۱۳۹۰)، در پژوهش خود با عنوان «تیین خلاقیت دانش‌آموزان تیزهوش بر مبنای هوش، سن و رضامندی زناشویی والدین» به این نتیجه رسیدند که به ترتیب رضامندی زناشویی، هوش و سن والدین تبیین‌کننده خلاقیت دانش‌آموزان می‌باشند. مظلوم و رحیم‌زاده (۱۳۹۹)، در پژوهش خود با عنوان «بازخورد والدین به سواد و مهارت‌های شناختی در کودکان پیش‌دبستانی» به این نتیجه رسیدند که محیط غنی و باسواد در خانواده که شامل اهل مطالعه بودن والدین، داشتن اشتراک مجله و غیره است، می‌تواند ۲۴ درصد از واریانس مهارت‌های شناختی (۱۴ درصد از مهارت خواندن و نوشتن، ۱۰ درصد از مهارت ریاضی) را بعدها در کودکان تبیین کند و این دلالت بر نقش محیط بر پرورش توانایی‌های شناختی است.

این تحقیقات بیانگر این امر هستند که با آموزش می‌توان روی هوش اثر گذاشت و همانطور که گفته شد آموزش والدین در این بین بسیار موثر است. در پژوهش گروپینگ، دسی و رایان، ۱۹۹۷ (به نقل از مهدوی مزده، حجازی و نقش، ۱۳۹۷)، آمده است که والدینی که فرزندان خود را بدون قید و شرط می‌پذیرند و با آنها روابط گرم، صمیمی و استواری دارند، در فرزندان‌شان ادراک مثبتی از تعامل به وجود می‌آورند و باعث افزایش انگیزش تحصیلی، ادراک شایستگی، سازگاری تحصیلی و پیشرفت تحصیلی در آنان می‌شوند.

در خصوص اقدامات خانواده‌های دارای فرزند تیزهوش برای پرورش هوش، در داخل کشور تحقیق خاصی صورت نگرفته است. با توجه به موارد بالا تصمیم گرفته شد، خانواده‌های ایرانی که دارای فرزند زیر ۶ سال و تیزهوش هستند مورد بررسی قرار گرفته و در خصوص راه‌کارهای پرورش تیزهوشی با آنها مصاحبه شود، مصاحبه‌ها تحلیل، جمع‌بندی و از دل آنها بسته آموزش والدگری در خصوص پرورش تیزهوشی به زبانی ساده استخراج شود.

• روش

جامعه این پژوهش، والدین دارای کودکان تیزهوش زیر ۶ سال پیش‌دبستانی در شهر اراک در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ بود. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. ابتدا با مجوز گرفتن از اداره آموزش و پرورش به مراکز پیش‌دبستانی مراجعه شد، سپس با مربی کلاس در خصوص دانش‌آموزان، تیزهوشی و ویژگی‌های کودکان تیزهوش صحبت شد. مربی دانش‌آموزان مشکوک به تیزهوشی را معرفی کرد. رضایت‌نامه بررسی هوش به خانواده داده شد و در صورت رضایت خانواده، کودک مورد ارزیابی هوشی قرار می‌گرفت. چنانچه معیارهای تیزهوشی (بهره هوشی بالای ۱۳۰)، وجود داشت، خانواده دعوت به مصاحبه

می‌شد و به طور آزاد و نیمه ساختاریافته در خصوص تجارب خود صحبت می‌کرد و مورد مصاحبه قرار می‌گرفت، مصاحبه‌ها ضبط و طبق مراحل روش کلایزی (Colaizzi) مورد تحلیل قرار می‌گرفت.

ابزار مورد استفاده برای سنجش هوش:

در این پژوهش از مقیاس هوشی تهران- استنفورد- بینه (Tehran-Stanford-Binet IQ Scale) که در ایران توسط کامکاری هنجار شده، استفاده شده است. ضریب اعتبار این مقیاس با استفاده از روش دو نیمه کردن و اصلاح توسط فرمول اسپیرمن- براون، بالای ۰/۸۰ به دست آمده که معرف تجانس درونی مقیاس است (کامکاری، ۱۳۹۷).

شیوه تحلیل مصاحبه‌ها:

ابتدا مصاحبه‌ها ضبط می‌شدند و سپس روی کاغذ نوشته و طبق مراحل کلایزی و به شرح زیر مورد تحلیل قرار گرفتند:

در مرحله اول، در پایان هر مصاحبه و ثبت یادداشت‌های میدانی، ابتدا صحبت‌های ضبط شده شرکت‌کنندگان چندین بار گوش داده شد. سپس اظهارات‌شان، کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته و جهت درک احساس و تجارب شرکت‌کنندگان چند بار مطالعه شد. در مرحله دوم، پس از مطالعه همه توصیف‌های شرکت‌کنندگان، زیر اطلاعات با معنی و بیان مرتبط با پدیده مورد بحث، خط کشیده و به این طریق جملات مهم مشخص شدند. مرحله سوم که استخراج مفاهیم فرموله بود، بعد از مشخص کردن عبارات مهم هر مصاحبه، سعی شد تا از هر عبارت یک مفهوم که بیانگر معنی و قسمت اساسی تفکر فرد بوده، استخراج شود. البته پس از کسب این مفاهیم تدوین شده، سعی می‌شد تا مرتبط بودن معنی تدوین شده با جملات اصلی و اولیه مورد بررسی قرار گیرد و از صحت ارتباط بین آنها اطمینان حاصل شود. بعد از استخراج کدها، مطابق مرحله چهارم کلایزی، پژوهشگر مفاهیم تدوین شده را به دقت مطالعه و بر اساس تشابه مفاهیم آنها را دسته‌بندی کرد. بدین روش، دسته‌های موضوعی از مفاهیم تدوین شده تشکیل شد. در مرحله پنجم، نتایج برای توصیف جامع از پدیده تحت مطالعه به هم پیوند یافته و دسته‌های کلی‌تری را به وجود آوردند. در مرحله ششم، توصیف جامعی از پدیده تحت مطالعه (تا حد امکان با بیانی واضح و بدون ابهام) ارائه شد. مرحله پایانی، اعتباربخشی با ارجاع به هر نمونه و پرسیدن درباره یافته‌ها انجام شد.

پس از تحلیل مصاحبه‌ها و تهیه جدول مضامین اصلی و فرعی، بسته آموزشی تهیه و جهت بررسی روایی محتوایی، صوری و روایی محتوایی کمی (CVR) در اختیار ۷ متخصص در حوزه کودک با مدرک فوق لیسانس و دکتری قرار گرفت و در نهایت جلسات آماده بهره‌برداری شد.

• یافته‌ها

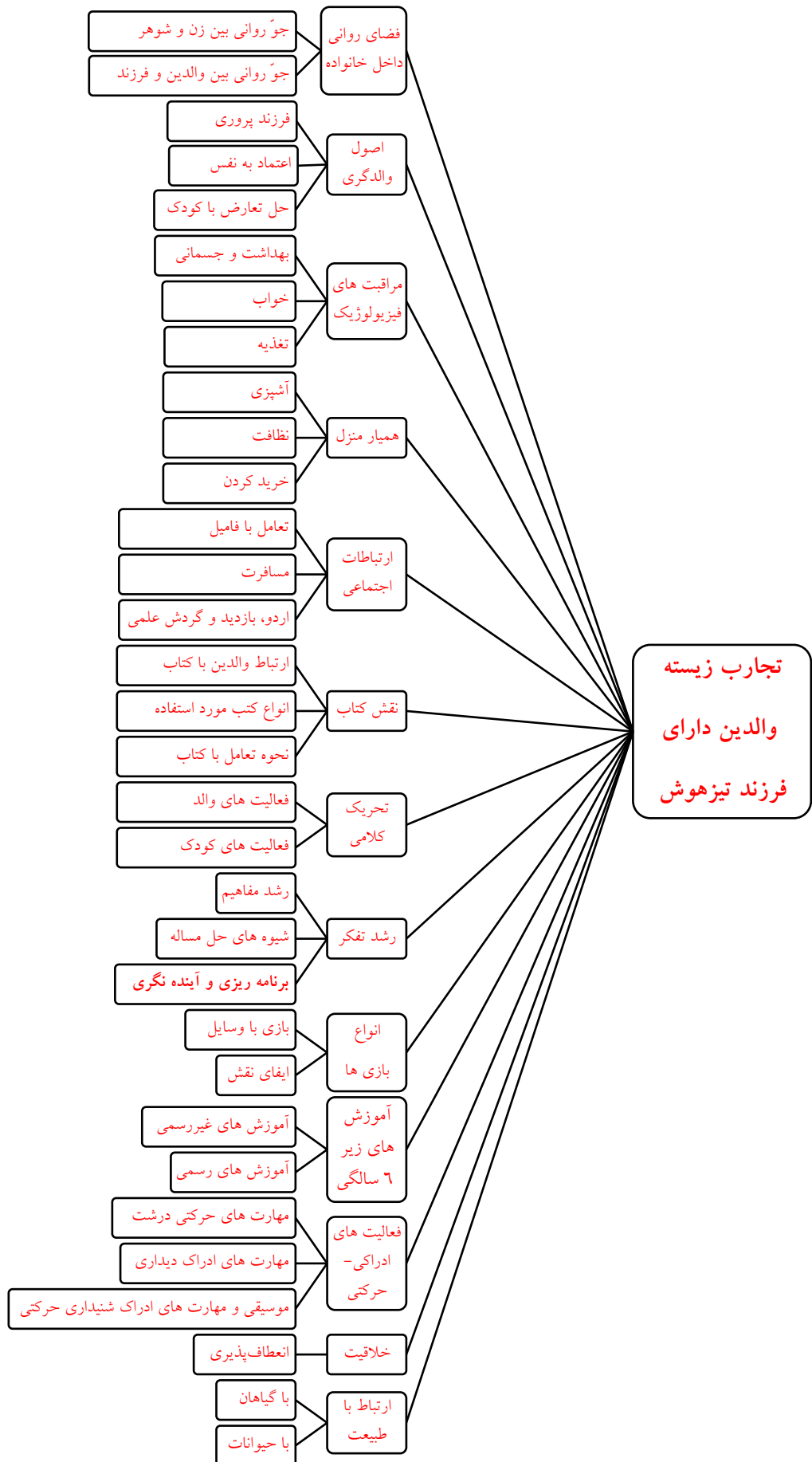
برای پیدا کردن نوآموزان تیزهوش در مقطع پیش دبستان، به ۲۰ مرکز پیش‌دبستانی مراجعه شد. در این مراکز ۴۹۷ نوآموز حضور داشتند و چهار نفر هم به صورت متفرقه برای تست مراجعه نمودند. از این تعداد ۵۶ نفر مشکوک به داشتن هوش بالا بودند. تعداد ۴۶ نفر توسط مقیاس هوشی تهران- استنفورد- بینه مورد ارزیابی قرار گرفتند و ۱۰ نفر هم به دلایل مختلف همکاری نکردند.

از ۴۶ نفر ارزیابی شده، ۲۰ نفر به عنوان افرادی که شاخص‌های تیزهوشی را داشتند، تشخیص داده شدند و از ۲۰ خانواده دارای فرزند تیزهوش، ۵ خانواده جهت مصاحبه همکاری نکردند و ۱۵ خانواده به صورت مفصل مورد مصاحبه قرار گرفتند. لازم به ذکر است در مصاحبه نهم تقریباً به اشباع حاصل شده بود، اما جهت اطمینان بیشتر مصاحبه‌ها ادامه یافت. پس از تحلیل مصاحبه‌ها و جمع‌بندی آنها ۱۳ مفهوم اصلی و ۳۲ مفهوم فرعی به دست آمد و برای هر مفهوم شواهد و مثال‌ها مشخص شد. تلاش شد تا از تک تک جملات والدین استفاده شود (جدول ۱).

جدول ۱. تجارب زیسته والدین دارای فرزند تیزهوش

مضامین اصلی	مضامین فرعی	شواهد و مثال ها
فضای روانی داخل خانواده	جوّ روانی بین زن و شوهر جوّ روانی بین والدین و فرزند	جلوی بچه دعوا نمی‌کنیم، فضای خانواده شاد و با آرامش است، روابط والدین عاشقانه است، احترام هم را در حضور کودک داریم و اهل مطالعه و پیشرفت هستیم. از بچه‌داری لذت می‌بریم، پدر ارتباط خوبی با بچه دارد و برایش وقت زیادی می‌گذارد، با هم خانوادگی کارهای مشترک انجام می‌دهیم مثل فیلم دیدن و آشپزی کردن. قاطعیت در رفتار، کتک نزدن کودک، به کودک یاد دادیم در جمع هر حرفی را نزنند و بگویند کار خصوصی دارم، نشنیدن حرف‌های بد کودک، همه چیز با اجازه باشد، گاهی استفاده از کمک مادر بزرگ‌ها، در جمع او را دعوا نمی‌کنیم، خوب گوش کردن به حرف‌های او، بازی‌های خشونت‌بار در منزل نداریم (نظارت بر فیلم‌های کودک)، مسائل نگران‌کننده را با کودک مطرح نمی‌کنیم، بی‌جهت به کودک نه نمی‌گوئیم، کنار کودک و دوست او هستیم، احترام کودک را حفظ می‌کنیم
اصول والدگری	اعتماد به نفس	کودک را درگیر وقایع می‌کنیم و از او نظرخواهی می‌کنیم، کارهای کودک را انجام نمی‌دهیم، از استعداد او حمایت و به علایق وی توجه می‌کنیم، واگذاری کار به کودک مطابق با توانایی او، آموزش کلامی کودک، تشویق کودک برای کارهایش (مثلاً برای نقاشی‌های او)، عدم مقایسه کودک با سایر کودکان، مراقب کلام بودن (نگوییم تو عرضه نداری)، نمایش اجرا می‌کنیم و او را در موقعیت قرار می‌دهیم و عملکرد درست را به او یاد می‌دهیم، به او یاد می‌دهیم خودش برود و حرفش را بزند، با سلیقه خودش لباس بخر، در قالب داستان به او یاد دادیم مشکلات را سعی کن خودت حل کنی، خودت باید از حقت دفاع کنی.
حل تعارض با کودک		موقع ناسازگاری رفتاری احساسش را می‌پرسیم و با او حرف می‌زنیم. موقع ناسازگاری کودک را سرگرم می‌کنیم. موقع ناسازگاری یک جایگزین پیدا می‌کنیم. کودک را با دلایل منطقی قانع می‌کنیم، تا حالا او را تنبیه نکرده‌ایم، هیچ بازی خشونت‌بازی در منزل نداریم، کودک را ندید می‌گیرم، اگر خرابکاری کنی خودت باید جمعش کنی، تسلیم نشدن در برابر خواسته‌های غیر منطقی، همدردی با کودک در حین مشکل (نفس عمیق کشیدن و...)
مراقبت‌های فیزیولوژیک	بهداشت و جسمانی خواب تغذیه	مراقبت برای جلوگیری از بیمار شدن، اهمیت دادن به بهداشت خوراکی‌ها، اهمیت فراوان به مسواک زدن تمام خانواده‌ها در خواب نظم داشتند و حتی از مهمانی به موقع بر می‌گشتند تا این نظم به هم نخورد. تغذیه طبق نظم، نخوردن چیزهای مضر (مثلاً قبل از خوردن فست فود، کودک را سیر می‌کنند)، استفاده از مغزهای مختلف، استفاده از داروی تقویتی و شربت اشتها (دو نفر)، توجه به هرم غذایی، مصرف میوه و ماهی
همیار منزل	آشپزی نظافت خرید کردن	پخت ژله، کیک، املت، خمیر پیتزا درست کردن، سفره انداختن، رنده کردن، شستن لیوان، لوبیا خرد کردن، برنج پاک کردن، هم زدن، الک کردن، ماکارونی درست کردن، درگیر کردن کودک تی کشیدن، دستمال کشیدن، جارو کردن، ظرف شستن، لباس تا کردن، مرتب کردن اتاق خود، اتو کشیدن اکثر کودکان با والدین خود مسئول خرید بودند و یا با پدر بزرگ و مادر بزرگ و یا برنامه‌ریزی می‌شد که برای غذایی خاص خرید کنیم.
ارتباطات اجتماعی	تعامل با فامیل مسافرت	اکثر خانواده‌ها ارتباط خوبی با فامیل و خانواده همسر خود داشتند و رفت و آمدها خوب بود حتی مسافرت‌های یک روزه و توضیح دادن وقایع مختلف در مسافرت
نقد کتاب	اردو، بازدید و گردش علمی ارتباط والدین با کتاب انواع کتب مورد استفاده	رفتن به مکان‌های چون باغ، فروشگاه، مسجد، موزه، شهر ترافیک، کتابخانه، باغ وحش، باغ پرندگان و جاهایی که در مهد و پیش‌دبستانی می‌برند. ارتباط اعضای خانواده در بیشتر خانواده‌ها با کتاب خوب بود. یکی از والدین می‌گفت: سعی می‌کنم بچه‌ها من را کتاب به دست ببینند، از دو الی سه سالگی برایش کتاب می‌گرفتم، متناسب با سن برایش کتاب می‌گرفتم، کتاب قصه، شعر، رنگ آمیزی، کلیله و دمنه، شاهنامه‌خوانی، کتاب پیدا کردن اشکال در داخل زمینه، داستان‌های قدیم ایران، کتاب حیوانات و میوه‌ها، کتاب‌های می‌می‌نی، سفرهای علمی و کتاب‌های شیمو (معرفی اماکن عمومی)، کتاب‌های حاوی نکات تربیتی، خاطرات خودمان
تحریک کلامی	نحوه تعامل با کتاب فعالیت‌های والد	اغلب والدین کتاب را چند بار می‌خواندند و سپس از کودک می‌خواستند داستان را تعریف کند. و یا از داستان سوال می‌پرسیدند، کلمات جدید را با کودک کار می‌کردند و با هم داستان‌های جدید خلق می‌کردند. از داستان نتیجه‌گیری می‌کردند و آن را تحلیل می‌کردند. گاهی هم عکس‌های کتاب را با دقت بررسی می‌کردند و بعد قصه والدین اغلب اشاره داشتند که زیاد با کودک حرف می‌زدند، برای او قصه می‌گفتند، مسائل را برایش توضیح می‌دادند، آرام حرف می‌زدند و تماس چشمی با کودک داشتند، برای بچه‌ها در حین انجام کارهای منزل شعر می‌خواندند و از آنها می‌خواستند تکرار کنند، هر اتفاق جدیدی را برای کودک تعریف می‌کردند.

مضامین اصلی	مضامین فرعی	شواهد و مثال ها
	فعالیت‌های کودک	با کودک تمرین گویندگی و مجری‌گری داشتند، کودک می‌بایست قصه‌ها را به زبان خود تعریف کند، داستان و فیلم‌ها را تعریف کند و حتی کودک را تشویق می‌کردند از فوتبال گزارش بدهد.
	رشد مفاهیم	برای تقویت طبقه‌بندی از کودکان می‌خواستند که اسباب بازی‌های که قاطی شده است را دسته‌بندی کنند و یا لباس‌ها را باید خودشان دسته‌بندی کنند و یا اشغال‌ها را باید از هم تفکیک کنند.
	شیوه‌های حل مساله	والدین از کودک می‌خواستند که در خصوص اتفاقات نظر و راه حل بدهد و راه حل پیشنهادی او را اجرا می‌کردند. آنها از طریق قصه تلاش می‌کردند فکر کردن را در کودک تقویت کنند و بچه‌ها را ترغیب می‌کردند که برنامه‌های آموزنده نگاه کنند. از کودک می‌خواستند که خودش ابتدا تلاش کند مشکل را حل کند، در حد فهم او به سوالاتش پاسخ درست می‌دادند، او را گول نمی‌زدند، او را تشویق می‌کردند از کودکان موفق الگو بگیرد، با جایزه دادن وی را تشویق به پرسشگری می‌کردند.
رشد تفکر		در قالب داستان به او یاد می‌دادند در این موقعیت چه کار کند، او را تشویق می‌کردند که بیا با هم فکر کنیم و دنبال راه حل بگردیم، حتی مجله‌ها را دور نمی‌انداختند که برای تحقیق از آنها استفاده کنند.
	برنامه‌ریزی و آینده‌نگری	والدین برای تقویت قدرت برنامه‌ریزی این‌گونه با فرزندان خود تعامل داشتند: پسرم به نظرت چه کار کنم که تا فلان وقت این اتفاق بیفتد؟ برای مهمانی و یا سفر چه چیزهایی لازم داری، خودت بردار. آموزش مدیریت زمان بر حسب ساعت (تا عقربه به اینجا برسد باید این کار تمام شده باشد). خود پدر و مادر برنامه روزانه خود را می‌نویسند. جمع کردن وسایل مدرسه توسط خود کودکان. داشتن برنامه روزانه. آموزش آینده‌نگری (مثلا پول‌ها را جمع کن و فلان وسیله را بگیر).
	بازی با وسایل	والدین اغلب وقت زیادی را صرف بازی با کودک خود کرده بودند. بازی‌های حرکتی، قایم باشک، آرد بازی، خمیر بازی، رنگ انگشتی، گواش، شن بازی، نقاشی روی دیوار، بازی‌های فکری، توپ بازی، گل بازی، ماسه‌بازی، برج هیجان، مار و پله، منچ، جورچین، خاله‌بازی، بازی‌های ساخت و ساز، بازی‌های تقویت حافظه دیداری
انواع بازی‌ها		اینها نمونه‌ای از بازی‌های والدین است: سایه بازی می‌کردیم خودش متن را می‌گفت و اجرا می‌کرد. اجرای نمایش با عروسک ها. با برق خاموش نمایش اجرا می‌کردیم خاله‌بازی زیاد داشتیم. پانتومیم داشتیم. اجرای کارتون‌های مشاهده شده. رستوران‌بازی. اجرای خوانندگی
	آموزش‌های غیررسمی	نمونه آموزش‌های غیررسمی والدین: کار با ماشین حساب، عددها، مهارت‌های اولیه ریاضی را بهش یاد دادم. ساعت را بهش یاد دادم. شمردن، شکل‌ها، رنگ‌ها و اشکال هندسی را بهش یاد دادیم. از ۲ سالگی فیلم لاتین تماشا می‌کرد. بازی آمیرزا را کار کردیم (بهم چسباندن حروف و ساخت کلمه). جمع و تفریق را کار کردیم. استفاده از کارت‌های بن بن بن. عضویت در کتابخانه
آموزش‌های زیر ۶ سال		مهد کودک (۲ نفر از کودکی). مهد قرآن (۷ نفر). مدرسه طبیعت (دو نفر). چرتکه (۲ نفر) و آی مت (یک نفر). کلاس‌های ورزشی (۴ نفر) (شطرنج، کاراته، باله). کلاس موسیقی (دو نفر). کلاس خلاقیت (یک نفر). کلاس زبان (یک نفر). کلاس رقص (یک نفر). کلاس نقاشی (یک نفر) و کلاس‌هایی که در پیش‌دبستانی تشکیل شده است.
	مهارت‌های حرکتی درشت	والدین برای تقویت فعالیت‌های حرکتی درشت از بازی‌های چون: فوتبال، پارک، پیاده‌روی، توپ‌بازی، کوه، ورزش خانوادگی، اسکیت، ژیمناستیک، شنا و تنیس استفاده می‌کردند.
فعالیت‌های ادراکی - حرکتی		بازی‌های حرکتی ظریف، نقطه‌چین‌ها را به هم وصل کردن، کار با قیچی، استفاده از پازل، از روی کتاب چیزی ساختن، کار با لگو و ساخت وسیله، رانندگی روی پای پدر و استفاده از وسایل خانه‌سازی فعالیت‌هایی بودند که والدین به آنها اشاره کردند.
	موسیقی و مهارت‌های ادراک شنیداری حرکتی	استفاده از حرکات موزون، گوش کردن به رادیو آوا، حرکات موزون با آهنگ‌های مختلف، خواندن لالایی از ابتدا، گوش کردن به موسیقی، خواندن با آهنگ از کارهایی بود که والدین و کودکان با هم انجام می‌دادند.
	انعطاف‌پذیری	برای تقویت این قسمت، والدین از فعالیت‌های زیر استفاده می‌کردند: کار با کاغذ و وسایل دور ریختنی و ساخت چیزهای مختلف، کار با آجرها و ساخت وسایل مختلف، بازهای درست‌کردنی و خراب‌کردنی، استفاده از لوله‌های خانه‌سازی، ساخت وسایل جدید با اسباب بازی‌هایش، دور نریختن مجله‌ها برای کاردستی، استفاده‌های مختلف از وسایل، تهیه جعبه وسایل دور ریختنی، ساخت کاردرستی، استفاده از کتاب‌ها بدین منظور، با جعبه، کارتن و نی نوشابه وسیله درست کردن، باز کردن وسایل با پیچ گوشتی و مجدد بستن آنها
ارتباط با طبیعت		با توجه به آپارتمان‌نشینی، والدین از فعالیت‌های زیر استفاده می‌کردند: رفتن به مدرسه طبیعت، خاک‌بازی و کار با گل بودن در فضای روستا، میوه چینی، آب دادن به گیاهان، کاشت گیاه و درخت
	با گیاهان	غذا دادن به حیوانات، رفتن به باغ وحش و باغ پرندگان، داشتن، مرغ و خروس، شیر دوشیدن
	با حیوانات	

شکل ۱. مضامین حاصل از تجارب زیسته والدین دارای فرزند تیزهوش

پس از تحلیل مصاحبه‌ها و استخراج مضامین، مقالات متعددی در خصوص پرورش هوش کودکان مطالعه و در نهایت بسته زیر در قالب جلسات آموزشی تهیه شد. سپس جهت بررسی روایی محتوایی و صوری در اختیار ۷ نفر از متخصصان حوزه کودک و روانشناسی قرار گرفت. ضریب روایی محتوایی کمی هر جلسه نیز محاسبه و در جدول ۲ نوشته شده است.

جدول ۲. بسته آموزشی رفتار والدینی

شماره	عنوان جلسه	هدف	ضریب CVR
۱	کنترل فضای روانی داخل خانواده	بررسی اهمیت کیفیت تعاملات بین زن و شوهر، آرامش داخل خانواده و ارتباط روانی صحیح والدین با فرزندان	۱
۲	اصول پرورش فرزند	بررسی اصول فرزندپروری به شیوه مثبت، افزایش اعتماد به نفس در کودکان و شیوه‌های حل تعارض با کودکان	۱
۳	اصول مراقبت‌های فیزیولوژیک	بررسی اصول بهداشتی و مراقبت از تغذیه، جسم و خواب کودکان	۱
۴	مسئولیت در خانه	تشریح اهمیت درگیر کردن کودکان در کارهای خانه، نظافت، آشپزی و خرید در راستای افزایش هوش	۱
۵	تقویت ارتباطات اجتماعی	تشریح نقش تعاملات اجتماعی با دوستان، اقوام، سفرهای کوتاه درون شهری در افزایش اطلاعات کودکان	۱
۶	اصول درگیری با کتاب	تشریح اهمیت کتابخوانی خود والدین، انواع کتب مورد استفاده برای کودکان و نحوه استفاده از کتاب در راستای تقویت حافظه کلامی - شنیداری و زبان بیانی و درکی	۱
۷	تقویت کلامی سازی	آموزش چگونگی تحریک کردن کودکان برای حرف زدن، شیوه‌ها و نقش والدین	۱
۸	رشد تفکر و مفاهیم	ارائه بازی‌هایی که به رشد شکل‌گیری مفاهیم کمک می‌کند، آموزش شیوه‌های حل مساله به کودکان، نحوه برنامه‌ریزی و رشد آینده‌نگری در کودکان	۱
۹	بازی‌ها	آموزش والدین در خصوص بازی‌های هیجانی، بازی با انواع وسایل ساده و اجرای نمایش و نقش آن در افزایش هوش	۱
۱۰	آموزش‌های غیررسمی	آموزش والدین با انواع بازی‌ها و روش‌هایی که به صورت غیررسمی پیش‌نیازهای ریاضی، خواندن و نوشتن را تقویت می‌کند	۱
۱۱	فعالیت‌های ادراکی- حرکتی	آموزش والدین در خصوص مهارت‌های حرکتی درشت، ظریف، مهارت‌های ادراک دیداری و شنیداری	۱
۱۲	خلاقیت	آموزش ساخت وسایل مختلف با دورریختنی‌ها به والدین جهت اجرا در منزل	۱
۱۳	طبیعت و نقش آن	پرداختن به اهمیت پرورش گل و گیاهان در منزل، کشاورزی، آشنایی با حیوانات و... به عنوان مثال وقتی بچه‌ها خودشان دانه‌ای را در خاک می‌کارند، ضمن افزایش اطلاعات عمومی، مهارت‌های حرکتی ظریف نیز در آنها تقویت می‌شود.	۱

در هر جلسه با توجه به موضوع و محور آن، بازی‌ها و فعالیت‌ها به والدین آموزش داده و ارتباط آن با افزایش هوش برای خانواده تشریح می‌شود.

• بحث

پژوهش حاضر با هدف تدوین بسته آموزشی رفتار والدینی بر اساس تجارب زیسته والدین دارای فرزند تیزهوش پیش‌دستانی انجام شده است. پس از انجام مصاحبه با والدین دارای فرزند تیزهوش و تحلیل مصاحبه‌ها ۱۳ مضمون اصلی که در دل خود ۳۲ مضمون فرعی را جای داد، به دست آمد و پس از تأیید متخصصان تبدیل به بسته آموزشی رفتار والدینی برای پرورش هوش شد. با توجه به نبود تحقیق مشابه در ایران این بسته و مولفه‌های آن می‌تواند راهنمای خوبی برای والدین باشد.

اثربخشی برخی از مضامین به دست آمده در تحقیقات دیگر نیز اثبات شده است. به عنوان مثال مولفه فضای روانی آرام بین والدین و فرزندان که زمینه را برای پرورش هوش مهیا می‌کند، در تحقیق قدرتی و همکاران (۱۳۹۰) نیز تأیید شده است. وقتی محیط خانواده به دور از تشنج و درگیری باشد، زمینه برای پرورش کودک مهیا می‌شود.

مضمون شماره دو که اصول والدگری را تشریح می‌کند، به نوعی مطرح‌کننده والدگری حمایتی است که در تحقیق گیبز و فورست (۲۰۱۴) نیز تأیید شده است و می‌توان گفت مضمون به دست آمده با نتایج این تحقیق همسو می‌باشد. والدین آگاه در برخورد با فرزند، صحیح عمل نموده و مانع از بروز مشکلات بعدی می‌شوند.

مضمون کتاب و نقش آن در رشد شناختی با تحقیقات هونگ و بومیستر (۲۰۱۳) و مظلوم و رحیم زاده (۱۳۹۹) همسو است. در این تحقیقات نقش کتاب و کتابخوانی و اهل مطالعه بودن والدین در رشد کودکان اثبات شده است. محیط اهل مطالعه و کتاب و حتی تعداد کتاب‌های موجود در منزل و کتاب به دست بودن والدین می‌تواند مهارت‌های شناختی بعدی کودک را پیش‌بینی نماید.

مضامین دیگر مانند بازی‌ها و پرورش حوزه‌های ادراک دیداری و شنیداری با تحقیقات مختلفی همسو می‌باشد. در تحقیقات هنرمند و همکاران (۱۳۹۴)، غنایی چمن‌آباد و کارشکی (۱۳۹۰) و احمدی و همکاران (۱۳۹۹)، به نوعی اثر ریتم و حرکت بر رشد شناختی بررسی و تأیید شده است.

وقت گذاشتن والدین برای فرزندان، احترام به فرزندان، هماهنگی بین پدر و مادر و مسائلی از این دست می‌تواند باعث رشد شخصیت کودک می‌شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد آرامش داخل خانواده و احساس مسئولیت در برابر فرزندان بیش از تحصیلات دانشگاهی و سطح مالی می‌تواند تضمین کننده موفقیت فرزندان شود.

در خصوص پاسخ به این سوال که این فعالیت‌ها چگونه می‌تواند باعث افزایش هوشبهر شود، نکات زیر می‌تواند تبیین کننده نتایج باشد: وقتی والدین با فعالیت‌های مختلف تلاش می‌کنند که هر نکته‌ای را با طرق مختلف برای کودک توضیح دهند در واقع در حال افزایش اطلاعات عمومی، تقویت خوب صحبت کردن در کودک و در نتیجه افزایش هوش کلامی وی می‌شوند. یا وقتی در فعالیت‌های مختلف آشنایی از او کمک می‌گیرند، مثلاً پیچاندن لقمه، باعث افزایش مهارت‌های دست‌ورزی در کودک می‌شوند و در نتیجه کودک در خرده آزمون‌های که مستلزم استفاده از دست می‌باشد، مهارت و سرعت عمل بیشتری دارد. وقتی با هم شعر تمرین می‌کنند، در واقع در حال تقویت حافظه شنیداری هستند و ...

• نتیجه‌گیری

با توجه به مضامین حاصل از مصاحبه‌ها و همسویی برخی مضامین با تحقیقات مختلف می‌توان از بسته تهیه شده به عنوان راهنمایی برای آموزش والدین در جهت پرورش فرزند تیزهوش استفاده کرد. پیشنهاد می‌شود در فضاهای مختلف آموزشی از این بسته به عنوان راهنمای آموزش به والدین استفاده شود. همچنین تجارب زیسته والدین دارای فرزند تیزهوش در مناطق مختلف ایران (مناطق دو زبانه) نیز بررسی شود که بتوان از این نتایج برای کل جامعه ایران استفاده کرد. توجه به محدودیت‌های این پژوهش از جمله اینکه این پژوهش در شهر اراک و در گروه سنی پیش از دبستان انجام شده است، می‌تواند راه را برای پژوهش‌های بیشتر در مقاطع سنی پایین‌تر و در نقاط مختلف کشور باز نماید. از این رو به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود در مقاطع سنی دیگر و در شهرهای مختلف این پژوهش را ادامه دهند که بتوان بسته‌ای جامع برای کل کشور تهیه کرد.

• منابع

- احمدی، سمیرا، محمدزاده، حسن، و حسینی، فاطمه سادات. (۱۳۹۹). تأثیر ایروبیک بر عملکرد شناختی کودکان پیش دبستان. *رویش روانشناسی*، ۱۷۸، ۱۶۲-۱۵۵.
- سیفی، فرزانه، و سعادت‌مند، زهره. (۱۳۹۶). تأثیر بازی‌های وانمودی بر هوش دیداری- فضایی کودکان پیش دبستانی. *فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان*، ۹۳، ۸۳-۹۸.
- شکوهی یکتا، محسن، پرند، اکرم، و درگاهی، محبوبه. (۱۳۹۵). مداخله‌های پیشگیرانه خانواده محور: تأثیر بر روابط والد- کودک و روش‌های تربیتی والدین. *فصلنامه سلامت روانی کودک*، ۲۳، ۶۳-۵۵.
- شید عنبرانی، بهناز، گل، علیرضا، فرهادیان، فاطمه، طیبی، زهرا، و نامور طباطبایی، سید سجاد. (۱۳۹۹). نقش بد رفتاری‌های عاطفی دوران کودکی در پیش بینی پرخاشگری بزرگسالی. *مجله روانشناسی*، ۱۲۴، ۷۴-۵۷.
- علی اکبری، مهناز، علیپور، احمد، و درنجفی شیرازی، مهناز. (۱۳۹۳). اثر بخشی قصه گویی بر مولفه‌های هوش اخلاقی کودکان دختر پیش دبستانی در شهر اصفهان. *دو فصلنامه علمی - پژوهشی شناخت اجتماعی*، ۶۲، ۳۳-۴۳.
- غنایی چمن‌آباد، علی، و کارشکی، حسین. (۱۳۹۰). تأثیر حرکات موزون ورزشی بر هوش عینی کودکان پیش دبستانی. *پژوهش‌های روان شناسی بالینی و مشاوره*، ۱، ۱۶۷-۱۷۸.
- قدرتی، مهدی، افروز، غلامعلی، شریفی درآمدی، پرویز، و هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۰). تبیین خلاقیت دانش آموزان تیزهوش برمبنای هوش، سن و رضامندی والدین آنان. *فصلنامه روانشناسی افراد استثنایی*، ۳، ۲۲-۱.

- کامکاری، کامبیز. (۱۳۹۷). روایی تشخیصی نسخه نوین هوش آزمای تهران- استانفورد- بینه در دانش آموزان با اختلال نقص توجه- بیش فعالی. فصلنامه کودکان استثنایی، ۱۸(۳)، ۱۵-۲۸.
- مهد، مینا، و فولاد چنگ، محبوبه. (۱۳۹۶). رابطه بین بیش درگیری والدین و رفتار غیر مولد تحصیلی فرزندان. مجله روانشناسی، ۲۱(۴)، ۴۲۸-۴۴۳.
- مهدوی مزده، مامک، حجازی، الهه، و نقش، زهرا. (۱۳۹۷). رابطه ادراک از سبک‌های والدینی با تاب‌آوری: نقش واسطه‌ای عاملیت انسانی. مجله روانشناسی، ۲۲(۳)، ۳۲۶-۳۴۳.
- مظلوم، سیده مرجان، و رحیم زاده، سوسن. (۱۳۹۹). بازخورد والدین به سواد و مهارت‌های شناختی در کودکان پیش‌دبستانی. روانشناسی تحولی، ۶(۲۳)، ۲۸۹-۲۹۸.
- هنرمند، هدا، گودرزی، ایرج، و قاسمی، محمد. (۱۳۹۴). میزان اثربخشی بازی‌های حرکتی ریتمیک بر میزان توجه و هوش کودکان پیش‌دبستانی مبتلا ADHD. کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین پژوهشی در روانشناسی و علوم تربیتی.
- Breinholt, A., Holm, A. (2020). Heterogeneous effects of less educated mothers' further education during early childhood on children's educational performance in adolescence. *Research in Social Stratification and Mobility*, 68, on page100506.
- Cutter-Mackenzie, A., Edwards, S. (2014). Everyday environmental education experiences: The role of content in early childhood education. *Australian Journal of Environmental Education*, 30(1), 127-133.
- Friedman-Krauss, A., Bernstein, S., Barnett, W. S. (2019). Early childhood education: three pathways to better health. preschool policy update. National Institute for Early Education Research.
- Gibbs, B. G., Forste, R. (2014). Breastfeeding, parenting, and early cognitive development. *The Journal of Pediatrics*, 164(3), 487-493.
- Johnston, M. V. (2003). Clinical disorders of brain plasticity. *Brain Development*, 26(2), 73-80.
- Junglin, M. (2020). The social and genetic inheritance of educational attainment: Genes, parental education, and educational expansion. *Social Science Research*, 86, on page 102387.
- Kukoja, K. (2019). The effect of early childhood education and care services in latvia. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 21(2), 17-26.
- Milovanovic, I., Gentile, A., Popovic- Stijacic, M., and Krneta, Z. (2020). Relationship between socioeconomic factors and intelligence of preschoolers: A cohort study in the Serbian context. *Current Psychology*, DOI:10. 1007/s12144-020-00781-6.
- Rindermann, H., Hoang, Q. S. N., Baumeister, A. (2013). Cognitive ability, parenting and instruction in Vietnam and Germany. *Intelligence*, 41(5):366-377.
- Rindermann, H., Becker, D., and Coyle, T. R. (2017). Survey of expert opinion on intelligence: The FLynn effect and the future of intelligence. *Personality and Individual Differences*, 106, 242-247.
- Swanson, J., Raab, M., Dunst, C. (2011). Strengthening family capacity to provide young children everyday natural learning opportunities. *Journal of Early Childhood Research*, 9(1), 66-80.
- Tze-king ng, D., Fisher, J., Lan AU, M., and Kailo, S. (2020). Parental perceptions of holistic early childhood education Hong Kong. *Educational Planning*, 27(1), 49-60.